

CARME BATLLE i GALLART
MARIA TERESA FERRER i MALLOL

BALANÇ DE LES ACTIVITATS HISTORIOGRAFQUES REFERENTS A L'EDAT MITJANA A LA POSTGUERRA FRANQUISTA ⁽¹⁾

Els estudis d'història medieval a casa nostra, com en general tota l'activitat cultural, quedaren molt afectats per la derrota de la República el 1939, la pèrdua de l'autonomia i la repressió que seguí contra la cultura catalana. Alguns dels historiadors més destacats, com ara Ferran Soldevila, marxaren a l'exili, mentre que d'altres es veieren reduïts al silenci durant uns anys. Els estudis d'història medieval, però, no sofriren una crisi ni tan llarga ni tan greu com altres sectors. Potser hi influí la gran vitalitat que aquests estudis havien tingut abans de la guerra, la continuïtat en el treball de personalitats com Ramon d'Abadal, Agustí Duran i Sanpere, Jordi Rubió, etc., al retorn al cap d'uns anys de Ferran Soldevila, etc.; potser també hi influí el fet que, centrats en èpoques llunyanes, eren considerats menys perillosos des del punt de vista polític i resultaven menys condicionats, doncs, per l'entorn.

En intentar de fer un balanç del que s'ha fet en els anys del franquisme sembla just començar donant una visió del que ha estat la Univeristat aquests anys, ja que és a les aules universitàries on s'han format els investigadors actuals i on han rebut la influència, en mètodes de treball o en la preferència per determinats temes, dels catedràtics que hi han ensenyat.

(1) Aquest balanç, encarregat per l'àmbit d'Història del Congrés de Cultura Catalana, hagué de ser reduït a menys de la meitat per formar part de l'anomenada "Resolució" de l'esmentat àmbit, junt amb els dedicats als altres períodes històrics i a llur ensenyament, perquè la informació completa no podia sobrepassar un cert número de fulls.

La mutilació del treball concebut per ser més extens i el seu anonimat en la publicació del Congrés, han fet necessària una difusió íntegra, que agraïm a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

Els estudis medievals a la Universitat de Barcelona dita Central

Després de la guerra, la Universitat restà privada per l'exili o la depuració de molts dels professors que li havien donat tant de prestigi durant el període autònom. Desaparegué, per exemple, l'assignatura d'Història de Catalunya, que havia estat impartida de manera tan brillant per Ferran Soldevila i que, donada l'especialització en l'època medieval d'aquest historiador, malgrat que l'assignatura, naturalment, abastava tota la història de Catalunya, hauria pogut ésser planter de medievalistes.

L'ensenyament de l'especialitat d'història medieval quedà a mans només del Prof. Albert del Castillo, titular d'una assignatura més àmplia que abastava també la història antiga. Aquest professor, interessat més aviat per l'arqueologia, no formà escola de medievalistes, bé que molt més tard, cap a la dècada dels 60, fou l'iniciador al nostre país d'una nova especialitat, l'arqueologia medieval, en la qual sí que formà escola, el membre més destacat de la qual és el professor Manuel Riu, que després el succeí a la seva càtedra.

La història medieval tradicional, la basada en l'estudi de la documentació escrita, hauria quedat mancada, doncs, d'animador si no hagués estat per l'impuls que li donà el Prof. Jaume Vicens i Vives des de la seva càtedra d'Història Moderna. Traslladat a la universitat barcelonina el 1948, el Prof. Vicens tingué interès en estudiar i fer estudiar pels seus alumnes el segle xv, considerat com a introducció de la Història Moderna. El seu mestratge fou molt important perquè suposà una renovació de la temàtica en els estudis medievals, seguint les directrius marcades per la revista francesa "Annales". Creà una escola d'estudis socials i econòmics, de la qual formaren part Núria Coll, Manuel Riu, Ramon Gubern, Joan F. Cabestany i Carme Batlle entre d'altres, així com Santiago Sobrequés, malgrat que no era deixeble sinó company seu. La mort del Prof. Vicens el 1960 tallà el desenvolupament d'aquesta escola, bé que sens dubte continuà exercint molta influència sobre els medievalistes a través de les seves publicacions, especialment a través del *Manual de Historia Económica de España* (1959), amb el qual s'han format moltes promocions universitàries. Moltes de les hipòtesis que hi exposà caldria revisar-les, però per ara és encara l'única explicació coherent i vàlida de la nostra història medieval des dels punts de vista econòmic i social. Val no oblidar, a més, la gran tasca de difusió que portà a terme el Prof. Vicens a través del món editorial. Amb la sèrie *Biografies Catalanes* (1955-1961), per exemple, promogué una nova història general de Catalunya amb la col·laboració de diversos especialistes; vuit dels seus volums són dedicats a la història medieval, entre ells el fonamental de Ramon d'Abadal sobre *Els primers comtes catalans*, que canvià la visió que teníem dels primers segles de la nostra història medieval. Dirigi també la *Historia Social y Económica de España y América*, igualment amb la col·laboració de diversos especialistes, que es publicà entre 1957 i 1959, i que marcà una fita important a la historiografia peninsular pels nous problemes que plantejà i la nova visió que donà dels altres. També tingué una gran transcendència la creació, el 1953, del *Índice Histórico Español*, publicació periòdica dedicada a la bibliografia crítica de la Història d'Espanya, que es convertiria en una eina de treball bàsica per als historiadors.

El desdoblament de la càtedra d'Història Medieval en una càtedra d'Història Medieval Universal, la ocupada pel Prof. Castillo, i una altra d'Història Medieval d'Espanya suposà una millora i una ampliació molt importants

en l'ensenyament d'aquesta disciplina. El 1958 aquesta nova càtedra fou ocupada pel Prof. Emilio Sáez, que la continua regentant encara. Des de llavors quedà al seu càrrec la formació de les noves promocions de medievalistes tant a la mateixa Universitat, on fundà el 1962 l'Institut de Historia Medieval de España com, potser més encara en el període post-universitari, al Consejo Superior de Investigaciones Científicas, on, com veurem, formà un centre d'estudis. Inclina els seus alumnes vers l'estudi especialment del municipi de Barcelona, de diversos monestirs (Poblet, Santa Maria de Franqueses, Scala Dei, etc.), de les ordres militars, etc. Molts d'ells s'han incorporat després a l'ensenyament universitari o s'han dedicat a la recerca, especialment dins el marc del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, com per exemple Jaume Santacana, José Luis Martín Rodríguez, Maria Teresa Ferrer i Mallol, Josefina Mutgé, Jaume Sobrequés, Agustí Altisent, Josep Trenchs, Salvador Claramunt, Josep Maria Salrach, Antoni Riera, Josep Bauccells, Josep Maria Sans, etc.

La reestructuració dels quadres docents universitaris i la creació de les agregadurries al costat de les càtedres, així com de les adjunties numeràries, permeté ampliar el nombre d'ensenyants al Departament d'Història Medieval, creat el 1966. El 1967 el Prof. Miquel Gual Camarena s'incorporà com a professor agregat al Departament, on procurà promocionar novament entre els alumnes l'estudi dels temes d'història econòmica. Dos anys després el Prof. Manuel Riu s'incorporà també al Departament com a successor del Prof. Albert del Castillo a la càtedra d'Història Medieval Universal, des de la qual ha continuat amb un bon equip de col·laboradors: Ollich, Bertran, etc., els treballs d'arqueologia medieval que aquell havia comenat i ha encoratjat preferentment l'estudi de temes d'història monàstics, entre d'altres. La publicació de les memòries d'excavacions de Vilosiu, Gulers, Saldes, etc. són testimonis prou eloqüents.

Cal assenyalar que la implantació del pla d'estudis Maluquer a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona el 1966 permeté que els Departaments enriquissin els esquemes rígids de les assignatures tradicionals amb una sèrie de disciplines complementàries. Fou així com el Departament d'Història Medieval pogué crear, entre d'altres, l'assignatura Història de la Corona d'Aragó a l'Edat Mitjana, per tal de dedicar més atenció a la història de Catalunya. Aquesta nova disciplina fou ensenyada primer pel Prof. José Luis Martín Rodríguez (1966-1967), després, des del curs 1967-1968 fins al 1971, any en què es traslladà a Granada, pel Prof. Miquel Gual, i més tard pels Profs. Jaume Sobrequés i Josep Maria Salrach.

Els estudis medievals a la Universitat dita Autònoma

Des de la creació d'aquesta universitat els estudis medievals han tingut un nou focus d'activitat al voltant de la càtedra d'Història Medieval del professor Frederic Udina, que ha promocionat especialment els estudis sobre Història de Barcelona. Aquesta càtedra ha organitzat quatre cursets d'Estudis Medievals, els dos primers dedicats a història de l'Art, el tercer, el 1975, a la crisi del segle XIV i el quart, el 1976, als orígens dels regnes hispànics (segles IX, X i XI). Fou un dels organitzadors també del "Segundo Congreso Internacional de Estudios sobre las culturas del Mediterráneo Occidental",

que resultà afectat per les greus circumstàncies polítiques existents en el moment de la seva celebració (setembre-octubre de 1975).

Cal remarcar que la Universitat Autònoma ha creat una càtedra d'Història de Catalunya, la primera dotada per l'Estat en tota la nostra història universitària, de la qual és el primer titular des del 1976 el Prof. Jaume Sobrequés.

El Consejo Superior de Investigaciones Científicas i els estudis medievals a Barcelona

Creat el 1939, tot just acabada la guerra, per tal d'imposar "en el orden de la cultura las ideas esenciales que han inspirado nuestro glorioso Movimiento", com deia la llei fundacional, CSIC intentà omplir el terrible buit que s'havia produït a tots els sectors de la cultura. Cal reconèixer que en els primers temps no hi reeixí gaire i, menys que enlloc a Catalunya, on, als condicionaments que es derivaven d'un dirigisme cultural confessat tan clarament, calia afegir-hi l'hostilitat envers la llengua i la cultura catalanes.

Ja el 1940 el CSIC constituí una delegació a Barcelona amb sucursals dels diferents Patronats i Instituts. "L'Instituto Jerónimo de Zurita, del Patronato Marcelino Menéndez y Pelayo" hi tingué dues seccions: una d'"Estudios Medievales" i una altra d'"Estudios Históricos Modernos". La primera fou dirigida per Ferran Valls i Taberner fins al 1942 i després per J. E. Martínez Ferrando fins al 1961. En aquesta època les activitats de la secció medieval estigueren molt lligades a les de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, centre del qual aquest darrer era director; publicà unes vint monografies de diversos autors: de J. E. Martínez Ferrando, *Tragedia del insigne condestable D. Pedro de Portugal*, 1942, i *Jaime II de Aragón, su vida familiar*, 2 vols., 1948; d'A. Masià de Ros, *Gerona en la guerra civil en los tiempos de Juan II*, 1944; de F. Miquel Rossell, *Liber feudorum maior*, 2 vols. 1945; de J. Vicens Vives, *Historia de los Remensas en el siglo XV*, 1945; de J. Rius, *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*, 3 vols., 1945-1947; de F. Mateu, *Glosario Hispánico de Numismática*, 1946; de F. Udina, *El Llibre Blanch de Santes Creus*, 1947, i *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*, 1951; de J. Reglà, *Francia, la Corona de Aragón y la frontera pirenaica. La lucha por el Valle de Arán (siglos XII y XIV)*, 2 vols. 1951; de V. Salavert, *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón 1297-1314*, 2 vols., 1956; de F. Valls i Taberner, *Obras selectas*, 4 vols., 1952-1961; de J. M. Madurell, *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón, 1435-1458*, 1963, i bé que molt més tard, la fonamental obra del Prof. J. M. Font i Rius, *Cartas de población y franquicia de Cataluña I. Textos*, en dues parts, 1969. Cal tenir en compte, a més que altres seccions com la "Biblioteca Reyes Católicos" publicaren també algunes obres de tema medieval d'investigadors catalans, com per exemple les de N. Coll, *Doña Juana Enríquez, lugarteniente real en Cataluña (1461-1468)*, 2 vols., 1953, i J. Vicens Vives, *El gran sindicato remensa (1488-1508)*, 1954 (en col·laboració amb el Col·legi Notarial). També la secció barcelonina de l'Instituto Enrique Flórez d'Història Eclesiàstica, dirigida pel Dr. J. Vives, publicà treballs de tema medieval.

Cap al 1962 començà una etapa renovadora a la secció medieval barcelonina del CSIC, des de llavors sota la direcció del Prof. E. Sáez. S'hi constituí un centre permanent de treball, primer només amb becaris i contractats, i després també amb personal de plantilla i fins i tot una excellent biblioteca.

El 1968 aquest centre passà a convertir-se en el Departamento de Estudios Medievales, depenent d'una entitat nova, relativament autònoma, la Institució Milà y Fontanals, que agrupà els centres de Lletres del CSIC a Barcelona. Desgraciadament, la política discriminatòria seguida per la direcció del CSIC a Madrid envers aquests centres en els darrers anys, denegant beques, contractes i noves places, no solament impedeix llur creixement natural sinó que amenaça asfixiar-los.

El 1964 la secció medieval barcelonina, amb l'ajut de la Universitat i la Diputació de Barcelona, començà a publicar l'*Anuario de Estudios Medievales*, revista oberta a la col·laboració dels estudiosos de tots els països, de l'Oest i de l'Est, i oberta també a tots els aspectes de l'Edat Mitjana, no solament catalana sinó peninsular i europea, que ha assolit un sòlid prestigi internacional. Fou la primera revista patrocinada pel CSIC que publicà des del primer número articles en català, trencant per primera vegada aquella actitud hostil envers la llengua catalana que havia estat norma del CSIC fins llavors. Els volums publicats fins ara són 8, amb un promig de 800 pàgines cadascun.

El 1972, com a ampliació d'una secció de l'*Anuario* sorgí una nova publicació, la *Miscelánea de textos medievales*, de la qual han sortit dos volums, i el mateix any també una sèrie destinada a les monografies, els *Anejos del Anuario*, de les quals se n'han publicat per ara 8, entre elles les de C. Batlle, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*, 1973; J. M. Madurell-A. García, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media* (en col·laboració amb el Col·legi Notarial de Barcelona); J. Santacana, *El monasterio de Poblet (1151-1181)*, 1974; P. Bonnassie, *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*, 1975; J. Sobrequès, *Catálogo de los documentos de la cancellería de Enrique IV de Castilla, señor del Principado de Cataluña*, 1975, etc.

El Departament porta a terme diversos treballs en equip:

- 1) el *Repertorio de Medievalismo Hispánico* (1955-1973), que recull tota la tasca científica publicada, en curs de publicació o de preparació, relacionada amb temes medievals hispànics que han realitzat durant el període de temps citat els hispanistes i lusistes. Acaba de sortir el primer volum d'aquesta obra que, quan sigui completa, proporcionarà a través dels seus índexs les bibliografies sectorials que hom desitgi.
- 2) el *Diplomatario del cardenal Albornoz*, del qual, el 1976, ha sortit un volum de documentació vaticana corresponent al període 1351-1353, època en la qual començà la legació a Itàlia d'aquest cardenal castellà emparentat amb els Luna aragonesos. Cal remarcar que la recerca de documentació referent a aquest tema a l'Arxiu Vaticà ha estat aprofitat per recollir la documentació adreçada als reis catalans i part de la documentació eclesiàstica referent a Catalunya.
3. *Collecció diplomàtica de la catedral de Barcelona*, obra que es prepara en col·laboració amb l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i l'Institut d'Estudis Meridionales de l'Universitat de Toulouse, i que recull la documentació dels anys 803-1100. S'hi treballa des del 1968, però no s'ha pogut publicar res encara per manca de subvenció.
- 4) *Edició crítica del Llibre del Consell del municipi de Barcelona*, que tampoc no s'ha pogut publicar fins ara per manca de subvenció.
- 5) Col·laboració, pel que respecta a la part hispànica, en el *Repertorium*

Fontium Medii Aevi, que es publica a Roma amb l'ajut de les nacions interessades.

- 6) *Estudi sobre l'assistència als pobres a la Barcelona medieval*, iniciat darrerament.

Les persones integrades dins del Departament porten a terme, a més recerques i estudis personals.

El Departament ha participat en l'organització o ha organitzat directament nou congressos; entre ells destaquen dues setmanes d'estudis històrics catalano-aragonesos en relació amb Sardenya, celebrades el 1964 a Cagliari i el 1966 a Barcelona; el "I Simposio de Historia Medieval", celebrat a Madrid el 1969 sobre *La investigación de la Historia Hispánica del siglo XIV. Problemas y cuestiones*, del qual el Departament ha publicat les Actes, el "Congreso de Estudios Albarnocianos" (Madrid, 1969), el "Congreso Internacional Hispano-Portugués" sobre *Las órdenes militares en la Península durante la Edad Media* (itinerant de Madrid a Lisboa, 1971), les primeres "Jornadas Luso-Españolas de Historia Medieval" sobre el tema *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Península Ibérica durante la Edad Media* (Lisboa, 1972) amb publicació de les actes, i el "I Congreso Internacional de Historia Mediterránea" sobre el tema *La Península Ibérica y el Mediterráneo centro-occidental (siglos XII-XV)* (Palma de Mallorca, 1973).

L'Institut d'Estudis Catalans i els estudis medievals

Les activitats de l'Institut quedaren molt afectades per la guerra; hagué de portar una vida semi-clandestina i les seves publicacions depengueren exclusivament de mecenatges privats. Tot i així pogué prosseguir la publicació d'obres tan importants dins la nostra historiografia com el *Diplomatari de l'Orient Català (1301-1409)* d'A. Rubió i Lluch, 1947, la *Catalunya Carolíngia*, de Ramon d'Abadal, de la qual sortiren després de la guerra *Els diplomes carolíngis a Catalunya*, 2 vols. 1926-1950 i 1952, *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, 2 vols. 1955. Desgraciadament aquesta obra quedà incompleta a la mort del seu autor, però actualment un equip d'estudiosos continua la seva tasca per tal de poder acabar d'editar-la. L'Institut publicà també la que havia d'ésser la gran obra erudita de Ferran Soldevila, *Pere el Gran*, de la qual sortiren quatre volums, 1950-1956, restant incompleta a la mort del autor, i d'ell mateix *Els primers temps de Jaume I*, a més d'altres obres que no podem detallar.

L'Institut, d'altra banda, ha estimulat tots aquests anys la recerca amb la concessió de diversos premis i darrerament també amb la concessió de borses d'estudis per a realitzar determinats treballs.

A aquestes activitats cal afegir les que ha portat a terme la Societat Catalana d'Estudis Històrics, creada el 1946, que a més d'organitzar conferències per donar a conèixer el fruit de les recerques dels seus membres o d'altres estudiosos, ha publicat un *Butlletí*, del qual han sortit tres vols. (1952, 1953 i 1954-55), i els *Estudis d'Història Medieval*, dels quals han sortit cinc vols. dedicats tots a Ferran Soldevila (1969-1972).

L'Institut ha acollit també durant aquests anys de la postguerra els cursos dels Estudis Universitaris Catalans, que serviren per pal·liar les greus deficièn-

cies que patia llavors l'ensenyament universitari. S'encarregaren de l'ensenyament de la Història de Catalunya Ferran Soldevila i després Miquel Coll i Alentorn.

Els Arxius i els estudis medievals

Els Arxius de Barcelona han tingut també durant aquests anys un paper important en la difusió dels estudis d'Història Medieval.

L'Arxiu de la Corona d'Aragó, dirigit durant aquests anys de la postguerra per J. E. Martínez Ferrando fins el 1961 i després per F. Udina i Martorell, ha continuat la publicació de la Colecció de Documentos Inéditos iniciada per Pròsper de Bofarull en el segle passat, amb dos volums d'índexs dels volums editats fins llavors i amb tres volums nous. D'altra banda, ha representat un paper molt important en el manteniment i organització dels Congressos d'Història de la Corona d'Aragó, als quals la nostra historiografia deu tant. Durant la postguerra s'han celebrat set congressos des del 1952, del IV al X. El IV se celebrà a Mallorca el 1955 i fou dedicat a l'època dels Trastàmara fins a la mort d'Alfons el Magnànim; el V ja s'havia celebrat abans a Saragossa el 1952 i havia estat dedicat a l'època de Ferran el Catòlic; el VI se celebrà a Sardenya el 1957 i fou dedicat a les relacions econòmiques i comercials en el Mediterrani del segle XII al XVI; el VII Congrés se celebrà a Barcelona el 1962 i fou dedicat a l'època compresa entre els segles XII i XIV; el VIII se celebrà a València el 1967 dedicat a dos temes, la Corona d'Aragó en els segles XIV i XVI; el IX se celebrà a Nàpols el 1973 amb el tema: La Corona d'Aragó i el Mediterrani: aspectes i problemes comuns d'Alfons el Magnànim a Ferran el Catòlic (1416-1516); el X s'ha celebrat a Saragossa el 1976 al voltant de dos temes, Jaume I i la seva època i la ciutat de Saragossa a la Corona d'Aragó. Llevat dels dos darrers, les actes dels altres són totes publicades.

Les activitats de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona reberen un gran impuls a la postguerra sota la direcció d'A. Duran i Sanpere, que inicià la difusió d'una sèrie històrica per la ràdio sobre història de la ciutat, que després anà recollint en uns volums titulats *Barcelona, Divulgación Histórica* entre 1945 i 1974, en els quals hi ha molts treballs dedicats a l'època medieval, tots en castellà donades les circumstàncies.

El 1961, essent director Pere Voltes Bou, l'Arxiu Històric, anomenat en 1943 Institut Municipal d'Història, reemprengué la publicació del *Recull de Documentos i Estudios*, iniciat abans de la guerra i continuat ara en castellà amb el títol de *Documentos y Estudios*, on han aparegut diversos estudis de tema medieval. El 1969 també inicià en col·laboració amb la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona els *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, on s'inclouen, igualment, treballs medieval (i en català. N. de la R.).

L'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona també ha sostingut diverses publicacions històriques durant aquests anys. Hi ha treballat molt l'infatigable Sr. Josep M.ª Madurell i Marimon, i les activitats de l'Arxiu han trobat sempre el suport del notari Sr. Raimon Noguera i en general de les Junes directives del Col·legi Notarial. Després de la guerra es publicaren alguns treballs històrics a la revista *La Notaria*, però després fou creada una sèrie especial per a aquests treballs, els *Estudios y Documentos de los Archivos de*

Protocolos, de la qual s'han publicat quatre volums (1948, 1950, 1955 i 1974). Ha publicat a més dels tres vols. del catàleg l'obra de J. M. Madurell-A. García, *Comandas comerciales...*, a la qual ja ens hem referit.

Altres institucions i els estudis medievals

L'Acadèmia de Bones Lletres continuà aquests anys les seves activitats, que quedaren reflectides en el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, on s'han publicat diversos estudis referents a l'Edat Mitjana.

La Institució Balmesiana, per la seva banda, continuà durant aquests anys la publicació de la revista *Analecta Sacra Tarraconensia*, iniciada el 1932 i dirigida pel Dr. Josep Vives; ha publicat sempre nombrosos estudis medievals.

D'altra banda el Museu d'Història de la Ciutat ha editat els *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad* des de 1960, que també han dedicat atenció als temes medievals. El museu ha publicat a més altres treballs com ara el de J. Lalinde Abadía, *La jurisdicción real inferior en Cataluña* ("Corts, veguers, batlles"), 1966.

També han portat a terme una tasca important diversos patronats, fundacions, monestirs, etc. per exemple, l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus ha publicat unes Memòries i un Butlletí i diverses obres moltes referents a temes medievals; el monestir de Montserrat inicià la publicació de la revista *Studia Monastica* el 1958 i el de Poblet una sèrie de caràcter miscel·lani anomenada *Scriptorium Populeti*.

Pel que fa als Patronats, un Instituto de Estudios Mediterráneos ara inactiu publicà vers els cinquanta alguns treballs d'investigació, per ex. de A. Masia de Ros, *La Corona de Aragón y los estados del Norte de África*, d'A. Arribas Palau, *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*, 1952. Més recentment la Fundació Salvador Vives Casajuana ha creat diversos premis per estimular els estudis d'història i publica les obres premiades i altres que creu d'interès, sempre en català. Per ara unes catorze de les que ha publicat són de tema medieval en tot o en part.

Fora de Barcelona, l'activitat oficial es manifestà a través d'institucions culturals que foren posades sota el patronat J. M. Cuadrado del CSIC, que tingueren com a òrgans d'expressió a cadascuna de les "províncies" els *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, el *Boletín Arqueológico*, de Tarragona, que ja existia abans de la guerra, i *Ilerda*. També han portat a terme una tasca meritòria revistes comarcals com *Ausa*.

Per a la promoció d'estudis medievals a les comarques han estat molt útils les Assamblees Comarcals d'Estudiosos, de les quals aquest any s'ha celebrat l'edició número 21 a la Seu d'Urgell. Altres patronats, com ara el d'Amigos de eBsalú y su condado, també han partocinat altres assamblees.

També tenen un gran interès els colloquis d'història del monaquisme català, organitzats per un patronat, dels quals se n'han celebrat per ara tres edicions, bé que només han estat publicades les actes dels dos primers. Abasten també l'època moderna, però hi predomina la temàtica medieval.

La contribució estrangera

Diversos estudiosos estrangers han contribuït amb obres molt sòlides a l'estudi del passat medieval del nostre país. Per exemple, F. Y. Baer, *A History of the Jews in Christian Spain*, 1961, també bé que ha dedicat la seva atenció a la història moderna, és molt important la visió que Pierre Vilar donà dels darrers segles de l'Edat Mitjana a la seva *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, ed. catalana 1964. Entre les de tema específicament medieval i exclusivament català destaquem Ch. E. Dufourcq, *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles*, 1966 (trad. catalana *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental* 1969), C. Carrère, *Barcelone, centre économique à l'époque des difficultés 1388-1462*, 1967; M. del Treppo, *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona nel secolo XV*, 1972; P. Bonnassie, *La Catalogne au milieu du Xe à la fin du XIe siècle. Croissance et mutations d'une société*, 2 vols. 1975-1976, K. M. Setton, *Los catalanes en Grecia*, 1975 (ed. castellana), etc.

PLANIFICACIÓ

Seria convenient continuar l'edició de fonts de les quals són tan rics els nostres arxius. Caldria continuar a un ritme més accelerat la publicació dels *Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón* i iniciar noves sèries a cada arxiu. Caldria emprendre també edicions de les cròniques menors que queden per publicar i reedicions de les que no es troben ja al mercat. Seria també convenient organitzar equips que es dediquessin a fer buidatges de registres de cancelleria, de protocols, etc. La publicació dels catàlegs de registres resultants d'aquest treball facilitaria extraordinàriament la programació de qualsevol mena d'estudi i evitaria la pèrdua de temps i energia que suposa que cada generació d'investigadors torni a haver de llegir totes les sèries de registres per buscar un o dos temes.

Pel que fa a la programació de la recerca cal continuar els *estudis d'història política*, malgrat que no estiguin gaire de moda, perquè encara hi ha molt per fer en aquest camp. Pensem que hi ha regnats, com el de Pere el Cerimoniós, que els coneixem gairebé només a través de les cròniques, quan hi ha a l'Arxiu de la Corona d'Aragó una gran quantitat de documentació que permetria estudiar-lo bé. El mateix es podria dir respecte a molts altres regnats, com ara els últims de la dinastia catalana i els Trastàmars. El coneixement a fons dels esdeveniments polítics és totalment necessari per ajudar a comprendre la història econòmica i social i al revés. No es pot oblidar cap sector.

Cal també prosseguir els estudis sobre *història de les institucions*: el règim municipal, les Corts, la Diputació. La mateixa institució monàrquica requereix també un estudi: com es formava el Consell reial i quina competència tenia; procedència social i política dels seus membres; competència, influència política, procedència social dels alts càrrecs cortesans o de govern, etc. Caldria estudiar el funcionament dels tribunals de justícia; només ha estat analitzat algun dels innombrables processos conservats procedents

dels diversos tribunals: tribunal o cort reial, cort del veguer, cort del batlle, etc. També caldria completar, entre d'altres, l'estudi del Consolat de mar, i dels consolats ultramarins.

Cal continuar també els *estudis d'història social*:

- a) *l'estament nobiliari*. Caldria estudiar les principals famílies, llurs possessions i llur intervenció en la política del país. Valdria la pena d'elaborar biografies dels personatges més destacats.
- b) *l'estament eclesiàstic*, que potser caldria estudiar a partir de les institucions respectives: catedrals, parròquies, monestirs, institucions de beneficència, etc. amb un recompte de les propietats que posseïen. També caldrien biografies dels personatges més destacats.
- c) *els estaments urbans*, estudiant llur origen, activitats, propietats, promoció social i enriquiment d'algunes capes, influència política dins l'àmbit municipal i general. Com en els apartats anteriors, assenyalem que les biografies particulars o familiars són molt importants per ajudar a conèixer una classe determinada.
- d) *els estaments rurals*: distribució de l'habitat, revisió del que sabem sobre els remenses i sobre els petits propietaris lliures, arrendataris, etc.
- e) *les minories ètniques*: jueus i sarraïns. L'estudi d'aquests sectors importants de la població, que requereix sovint una preparació especial, hauria d'ésser encoratjat mitjanant la creació de càtedres d'història dels jueus i dels sarraïns.
- f) *els esclaus*, aprofundint els treballs existents, detallant llur origen, distribució, tant a la ciutat com al camp, treball a què eren dedicats, formes de manumissió, integració dels lliberts a la societat catalana, etc.

Pel que fa a la *història econòmica* calen estudis sobre els següents temes:

- a) *el Patrimoni reial* en els diversos aspectes: propietats de la Corona, el fisc, les despeses estatals i de la cort, etc.
- b) *l'administració municipal*: els impostos, el deute públic, la taula de canvi, la comptabilitat municipal, l'organització de proveïments, etc.
- c) *l'administració de les propietats i de les institucions eclesiàstiques*, catedrals, bisbats, hospitals, almoines, monestirs, etc.
- d) *la producció* tant a la ciutat com al camp. Diferents tipus de conreus i tècniques agrícoles, l'artesanat i les seves tècniques en els diferents sectors: tèxtil, metallúrgic, de les pells, etc.
- e) *el comerç*, que es pot estudiar des de diversos punts de vista i vies comercials, intercanvis regionals, transports terrestres i marítims, mercats, fires, tècniques comercials.
- f) La moneda i els problemes de la inflació, política monetària.